

Ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΣΤΟ ΕΠΟΣ

«Ὀδυσσεύς»: **αν-
τός με τον οποίον
οι άλλοι θυμώνουν**

Εννέα φορές εμφανίζονται και στα δυο έπη επτά ρηματικοί τύποι ενός υποθετικού ρήματος, όλοι αμάρτυροι από άλλες πηγές. Συγκεκριμένα στην Ιλιάδα εμφανίζονται οι ρ. τύποι: «ὀδυσαντο, Z138», «ὀδυσσάμενοι, Θ37·468», «ὠδύσατο, Σ292», και στην Οδύσσεια οι: «ὠδύσαο, α62·ε340», «ὀδῶδυσται, ε423», «ὀδύσαντο, τ275», «ὀδυσσάμενος, τ407». Υποθετικά πάντοτε θεωρείται ότι προέρχονται από τον ενεστωτικό τύπο «ὀδύσσομαι+τινί», που ερμηνεύεται ως «θυμώνω – εκνευρίζομαι με κάποιον». Ειδικά όμως στην Οδύσσεια είναι εμφανής η πρόθεση του ποιητή να συνδέσει ετυμολογικά αυτούς τους ρ. τύπους με το όνομα «Ὀδυσσεύς». Οι τέσσερις πρώτες φορές από τις συνολικά πέντε, που απαντούν οι πιο πάνω ρ. τύποι στην Οδύσσεια, και οι οποίες ετυμολογούν το όνομα «Ὀδυσσεύς», είναι με την σειρά που εμφανίζονται οι ακόλουθες:

✓ α60-62: Η Αθηνά παρεμβαίνει υπέρ της επιστροφής του Οδυσσέα στην Ιθάκη, και απευθυνόμενη στον Δία προσπαθώντας να τον μεταπείσει του λέει: «οὐ νύ τ' Ὀδυσσεὺς Ἀργείων παρὰ νηυσὶ χαρίζετο ἱερὰ ῥέζων Τροίῃ ἐν εὐρείῃ; τί νύ οἱ τόσον ὠδύσαο, Ζεῦ; Ὁ Οδυσσεύς *δεν ἦταν που σου προσέφερε τόσες τιμές δίπλα στα πλοία στην Τροία; Για ποιό λόγο λοιπόν τώρα είσαι εκνευρισμένος (θυμωμένος;) μαζί του, Δία;*». Εδώ απαντά το β' ενικό του αορίστου «ὠδυσάμην», και η σύνδεσή του με «Ὀδυσσεύς» είναι πρόδηλη.

✓ ε339: Στην δεύτερη συνέλευση των θεών στον Όλυμπο πάλι με παρέμβαση της Αθηνάς υπέρ του Οδυσσέα πείθεται ο Δίας και στέλνει τον Ερμή στο νησί της Καλυψώς, για να διαμηνύσει στην θεά ότι οι θεοί αποφάσισα να επιστρέψει ο Οδυσσεύς στην Ιθάκη. Εκείνη υπακούει, ο Οδυσσεύς φτιάχνει μια σχεδία και το ταξίδι ξεκινά. Όμως στην επιστροφή караδοκεί η οργή του Ποσειδώνα, η θάλασσα αναταράσσεται και η σχεδία καταστρέφεται. Τότε έρχεται σωτήρια η θαλάσσια νύμφη Ινώ (λέγεται και Λευκοθέα), και η οποία λέει στον ήρωα: «κάμμορε, τίπτε τοι ὦδε Ποσειδάων ἐνοσίχθων ὠδύσατ' ἐκπάγλως, ὅτι τοι κακὰ πολλὰ φυτεύει; *Κακορίζικε άνθρωπε, γιατί τέλος πάντως μ' αυτόν τον τρόπο οργίστηκε ο Ποσειδώνας τόσο πολύ μαζί σου, για ποιά αιτία τόσες δυστυχίες σου δημιουργεί;*», όπου πάλι συνδέεται ετυμολογικά το όνομα του ήρωα με τον ρ. τυπο «ὠδύσατ' <ο>».

✓ ε423: Ο Οδυσσεύς έχει στο νησί των Φαίακων, όμως η ακτή που αντικρίζει είναι βραχώδης και τα κύματα που χτυπούν επάνω τους θα τον τραυματίσουν θανάσιμα, αν τολμήσει να βγει σ' αυτό το σημείο στην ξηρά. Και τότε σκέφτεται να κολυπήσει μέχρι να βρει ένα άλλο μέρος πιο κατάλληλο και ασφαλές. Όμως φοβάται μήπως όσο καθυστερεί στην θάλασσα, ο Ποσειδώνας του στείλει κάποιο θαλάσσιο τέρας να τον κατασπαράξει, γιατί: «οἶδα γάρ, ὥς μοι ὀδῶδυσται κλυτὸς ἐννοσίγαιος *ξέρω καλά, πόσο εξοργισμένος είναι μαζί μου ο ξακουστός κοσμοσεύστης Ποσειδώνας*», όπου ο ίδιος τώρα ο ήρωας συνδέει ετυμολογικά το όνομά του με τον ρ. τύπο «ὀδῶδυσται».

✓ τ275: Ο Οδυσσεύς έχει πλέον επιστρέψει στην Ιθάκη, όμως για λόγους τακτικής κρατάει μυστική την ταυτότητά του ακόμη και από την Πηνελόπη, με την οποίαν συναντιέται στο παλάτι του. Αρκείται μόνο στις διαβεβαιώσεις που της δίνει πως ο Οδυσσεύς πρόκειται να επιστρέψει σύντομα, πως ακόμη ταλαιπωρείται στην θάλασσα, γιατί φεύγοντας από το νησί της Θερνακίας έχασε το πλοίο του μαζί με τους συντρόφους τους, διότι «ὀδύσαντο γὰρ αὐτῷ Ζεὺς τε καὶ Ἥλιος· τοῦ γὰρ βόας ἔκταν ἑταῖροι *οργίστηκαν μαζί του ο Δίας και ο Ἥλιος, γιατί οι σύντροφοί του σκότωσαν τα βόδια του Ἡλίου*». Και εδώ ο ποιητής για μία ακόμη φορά ενώνει ερμηνευτικά το όνομα του Οδυσσέα με τον ρ. τύπο «ὀδύσαντο».

Και στις τέσσερις φορές που αυτοί οι ρ. τύποι απαντούν στην Οδύσεια, το υποκείμενό τους είναι ένας θεός· στο α62 είναι ο Δίας, στο ε339 & ε423 ο Ποσειδώνας, και στο τ275 ο Δίας μαζί με τον θεό Ήλιο. Αντικείμενο τώρα σε δοτική πτώση παντού είναι, είτε το ίδιο το όνομα «Ὀδυσσεύς» (α60-2), είτε μια αντωνυμία η οποία το υποκαθιστά (τοι ε339, μοι ε423, αὐτῷ τ275). Ἐτσι πλέον φαίνεται πως το όνομα «Ὀδυσσεύς» στα τέσσερα πιο πάνω χωρία ετυμολογείται ως «αὐτός που προκαλεί τον θυμό σε κάποιους», ή πάλι «αὐτός με τον οποίον θυμώνουν οι άλλοι».

«Ὀδυσσεύς» : αὐ-
τός που θυμώνει
με τους άλλους

Όταν όμως φτάσουμε στην πέμπτη και τελευταία φορά όπου απαντά αυτός ο ρ. τύπος στην Οδύσεια, και με τον οποίον πάλι ετυμολογείται για ισάριθμη φορά από τον ποιητή το όνομα του ήρωα, το σκηνικό αλλάζει· αυτό συμβαίνει στην ραψωδία 'τ'. Για πρώτη φορά ο Οδυσσεύς μπαίνει στο παλάτι του μετά από είκοσι χρόνια. Όμως η μακρόχρονη απουσία του έκανε τους μνηστήρες επικυρίαρους. Αν αποκάλυπτε αμέσως την ταυτότητά του ζητώντας τους να φύγουν εγκαταλείποντας τα σχέδια που είχαν για τον θρόνο και την Πηνελόπη, η μόνη σίγουρη επιτυχία του θα ήταν να τους ένωνε όλους εναντίον του, και να έκανε ακόμη δυσκολότερη την ήδη δύσκολη θέση του. Ἐπρεπε λοιπόν να ακολουθήσει ένα σχέδιο επανακατάληψης της εξουσίας του με πλάγιο τρόπο. Γι' αυτό εκμεταλλευόμενος την αλλαγή της εμφάνισής του (εδώ έβαλε το χέρι της η Αθηνά κάνοντάς τον γέρο) δεν αποκαλύπτει σε κανένα την ταυτότητά του, ούτε καν στην Πηνελόπη, με την οποίαν συναντήθηκε ως ένας δήθεν φίλος του Οδυσσέα, για τον οποίον είχε ακούσει ότι βρίσκεται στον δρόμο της επιστροφής στην Ιθάκη. Η Πηνελόπη πείθεται στα λόγια του 'ξένου' και προστάζει την Ευρύκλεια να τον περιποιηθεί. Η Ευρύκλεια τώρα δεν είναι μια οποιαδήποτε υπηρέτρια· είναι εκείνη που τον γνωρίζει από μωρό, γιατί τον φρόντιζε από την παιδική του ηλικία μέχρι που έφυγε για την Τροία. Ούτε κι αυτή τώρα τον αναγνωρίζει. Όμως καθώς τον βοηθάει να πλύνει το σώμα του (:Νίπτρα), διαπιστώνει ότι ο 'ξένος' έχει στο πόδι του μία «οὐλήν, 393». Και η Ευρύκλεια ανακαλεί στην μνήμη της ένα περιστατικό που συνέβη στον Οδυσσέα, όταν ήταν παιδί· τότε λοιπόν ο Οδυσσεύς είχε επισκεφθεί στον Παρνασσό τον παππού του από την μητέρα του, τον Αυτόλυκο, και εκεί κάποιος αγριόχοιρος του πλήγωσε το πόδι αφήνοντάς του ένα σημάδι (τ390-395). Και δεν ήταν μόνο αυτό που θυμήθηκε η Ευρύκλεια· έφερε στο νου της και κάτι που είχε συμβεί πιο πριν, λίγες μέρες μετά την γέννηση του μικρού Οδυσσέα, πριν ακόμη πάρει όνομα από τους γονείς του. Τότε λοιπόν έφτασε ο παππούς Αυτόλυκος στην Ιθάκη, για να δει το μικρό εγγονό του. Επειδή όμως ο παππούς αυτός ήταν φημισμένος για την 'πονηριά' και τις 'απάτες' του, η Ευρύκλεια πήρε το μωρό στα χέρια της, το βάζει πάνω στα γόνατα του Αυτόλυκου και του λέει: «Αὐτόλυκ', αὐτὸς νῦν ὄνομ' εὔρεο ὅττι κε θῆαι παιδὸς παιδί φίλω· πολυάρητος δέ τοί ἐστιν. Αὐτόλυκε, βάλε ἐσὺ ὅποιο ὄνομα θέλεις στο παιδί της αγαπημένης σου κόρης· γιατί σου είναι πολυπόθητος τ403/4». Τότε ο Αυτόλυκος είπε:

«γαμβρὸς ἐμὸς θυγάτηρ τε, τίθεσθ' ὄνομ' ὅττι κεν εἴπω·
πολλοῖσιν γὰρ ἐγὼ γε ὀδυσσάμενος τόδ' ἰκάνω
ἀνδράσιν ἡδὲ γυναιξίν ἀνὰ χθόνα πουλυβότειραν·
τῷ δ' Ὀδυσσεύς ὄνομ' ἔστω ἐπώνυμον· » (τ406-409)
«Ταμπρέ μου και κόρη μου, βάλτε στο παιδί ὅποιο ὄνομα σας πω·
μιας κι ἐγὼ βρίσκομαι ἐδῶ έχοντας θυμῶσει και εκνευριστεί με πολλούς
ἀνδρες και γυναῖκες σ' ὅλη τη γῆ την πολυάνθρωπη·
ας είναι το ὄνομα σ' αὐτό το παιδί Οδυσσεύς· »

Σύμφωνα με την ομολογία του Αυτόλυκου το παιδί πρέπει να ονομαστεί «Ὀδυσσεύς», γιατί ο ίδιος ήταν «ὀδυσσάμενος πολλοῖσι ἀνδράσιν ἡδὲ γυναιξίν». Και με δεδομένο ότι τώρα βρισκόμαστε στα επίσημα 'βαφτίσια' του μικρού Οδυσσέα, η ερμηνεία του ονόματός του οφείλει να εξαχθεί από την ερμηνεία του υποθετικού ενεστωτικού τύπου «ὀδύσσομαι», ή καλύτερα από την ερμηνεία της μτχ. «ὀδυσσάμενος», που κι

αυτή συντάσσεται με δοτική προσώπου. Τι άλλο όμως θα μπορούσε να σήμαινε το ρήμα αυτό με δοτική, πλην του ότι «θυμώνω με κάποιον» ή «είμαι θυμωμένος με κάποιον»; Έτσι το ερμηνεύσαμε πιο πάνω, κι έτσι ερμηνεύεται γενικώς. Με βάση λοιπόν αυτήν την ερμηνεία «Ὀδυσσεύς» είναι εκείνος που «θύμωνε με τους άλλους». Τώρα όμως βρισκόμαστε με δυο ετυμολογίες του ονόματος του Οδυσσέα, καθώς σύμφωνα με τα τέσσερα πρώτα χωρία «Ὀδυσσεύς» είναι εκείνος «με τον οποίο οι άλλοι οργίζονται, θυμώνουν», ενώ σύμφωνα με το πέμπτο – που μη ξεχνάμε είναι το πιο επίσημο – «Ὀδυσσεύς» είναι εκείνος «ο οποίος θυμώνει, οργίζεται με τους άλλους». Τι από τα δυο σημαίνει τελικά το όνομα «Ὀδυσσεύς»; Ποιός από τους δυο χαρακτήρες τον διέκρινε, ο οποίος πρέπει να φαίνεται μέσα από το όνομά του; Το πιο ασφαλές είναι να ξεκινήσουμε από το πέμπτο χωρίο, διότι εδώ ο παππούς Αυτόλυκος δεν 'βαφτίζει' απλώς τον εγγονό του, αλλά του δίνει ένα όνομα δηλωτικό της προσωπικότητας που ο ίδιος είχε από τότε που γεννήθηκε μέχρι και τώρα, και την ίδια προσωπικότητα θέλει να έχει μέσω του ονόματος «Ὀδυσσεύς» και ο μικρός εγγονός του σ' όλη του την ζωή. Ποιός ήταν λοιπόν ο Αυτόλυκος;

**Ποιός ήταν ο
«Αυτόλυκος»**

Σύμφωνα με την παράδοση ο Αυτόλυκος ήταν γιος του Ερμή και της νύμφης 'Χιόνης'¹. Η καταγωγή του από τον θεό αυτόν του δώρισε χαρίσματα που τον ξεχωρίζαν και τον διέκριναν για την ικανότητά του στην μαγεία και στην εξαπάτηση των συμπολιτών του. Ήταν ένας επιδέξιος κλέφτης και σας τέτοιος απαντά στις μυθολογικές αφηγήσεις. Είναι αυτός που έκλεβε συνεχώς και επανειλημμένως τα βόδια του Σίσυφου στον Ισθμό, ώστε κάποια στιγμή ο Σίσυφος αγανακτισμένος έλιωσε μολύβι στις οπλές των ζώων του, όπου χάραξε το σημείωμα «Ο Αυτόλυκος με έκλεψε». Την επομένη ημέρα, όταν ήδη ο Αυτόλυκος πάλι του έκλεψε βόδια, ο Σίσυφος έδειξε στους περίοικους γελαδάρηδες τα ίχνη που είχαν αφήσει στο χώμα τα πατήματα των βοδιών του, και κατηγορήσε τον Αυτόλυκο για την κλοπή². Ο Αυτόλυκος ως 'κλέφτης' αλόγων παραδίδεται και στα αρχαία σχόλια της Οδύσειας³.

Όμως ο Αυτόλυκος είχε και μαγικές ικανότητες, τις οποίες ομοίως όφειλε στην θεϊκή του καταγωγή. Στο λήμμα «αΐδελον» τον Etymologicum Magnum ερμηνεύει την λέξη ως το «αόρατον», και μαζί με άλλα testimonia παραθέτει την εξής μαρτυρία: «Με την σημασία του 'αόρατου' χρησιμοποίησε την λέξη και ο Ησίοδος αναφερόμενος στον Αυτόλυκο. Γιατί ισχυρίζεται (ο Ησίοδος) πως 'ό,τι κι αν έπιανε στα χέρια του (ο Αυτόλυκος), τα έκανε όλα αόρατα»⁴. Και το E.M. συνεχίζοντας πάντα στο ίδιο λήμμα παραθέτει και την ροπή του Αυτόλυκου στις κλοπές λέγοντας ότι «συνήθιζε να κλέβει άλογα, καθώς ήταν κλέφτης, και τα έκανε αόρατα. Επίσης μπορούσε να τους αλλάζει τα χρώματα» με τον σκοπό φυσικά να μη αναγνωρισθούν από τους κατόχους τους⁵.

¹ Cum Chione sive ut alii poetae dicunt Philonide Daedalionis filia Apollo et Mercurius una nocte concubuisse dicitur. ea reperit ex Apolline Philammonem, ex Mercurio Autolycum. Με την Χιόνη, ή με Φιλωνίδα την κόρη του Δαιδαλίωνος, ο Απόλλων και ο Ερμής κοιμήθηκαν μαζί την ίδια νύχτα. Από τον Απόλλωνα εκείνη γέννησε τον Φιλάμμωνα και από τον Ερμή τον Αυτόλυκο, Hyg. Fabulae, 200. (Στο ίδιο ακριβώς συμφωνούν και τα Scholia Vetera in Hom. Od.11,85)

² «Σίσυφος, Αυτόλυκου τὰς βόας αὐτοῦ κλέπτοντος πολλάκις, ταῖς χηλαῖς τῶν βοῶν ἐνέτηξε μόλιβον, ᾧ χαρακτηῖρα ἐνῆρμοσε γράμματα ἐκτυποῦντα 'Αὐτόλυκος ἔκλεπεν'. ὁ μὲν δὴ Αυτόλυκος νύκτωρ ἀπήλασε τὰς βόας, ὁ δὲ Σίσυφος μεθ' ἡμέραν τοῖς γείτοσι γεωργοῖς ἔδειξε τὰ ἴχνη τῶν βοῶν κατηγοροῦντα τὴν Αυτόλυκου κλοπὴν», Πολύαινος, VI,52

³ Στο 'φ' γίνεται αναφέρεται στα βόδια που κάποτε έχασε ο Ίφιτος, και αναζητώντας συνάντησε τον Οδυσσέα πριν φύγει για την Τροία. Πάνω σ' αυτήν την πληροφορία ο αρχαίος σχολιαστής σημειώνει τα εξής: «Αὐτόλυκος ὁ Ἑρμοῦ κλέψας τὰς Εὐρύτου ἵππους πέπρακεν αὐτὰς τῷ Ἡρακλεῖ, ᾧ ζητῶν Ἴφιτος περιήει»: Σχ.Οδ. 21.22

⁴ Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀοράτου ἐχρήσατο τῇ λέξει Ἡσίοδος περὶ τοῦ Αυτόλυκου. Φησὶ γάρ: "Ὅττι κε χερσὶ λάβεσκεν, Etym. Magn. στο λ. 'αΐδελον', p.19

⁵ Καὶ γὰρ ὁ αὐτὸς κλέπτην ὦν ἔκλεπτε τοὺς ἵππους, καὶ ἀλλοιοφανεῖς αὐτοὺς ἀπετέλει. ἐνῆλλασσε δὲ τὰς χροιάς αὐτῶν. ὁ.π. Και στον Τζέτζη: «Πάντα γὰρ ὅσσα λάβεσκεν αἰδήλα πάντα τίθεσκε, Τζέτζης Εἰς Λυκόφρ. 344, p135»

Η φήμη του Αυτόλυκου ως 'κλέφτη' ήταν διαδεδομένη σ' όλο τον Παρνασσό, όπου μεγάλωσε. Τα Scholia Vetera στην Οδύσσεια μνημονεύουν την 'δράση' του στο επίμαχο χωρίο της ραψωδίας 'τ', όπου έχουμε την ονοματοδοσία του Οδυσσέα, και τον αναφέρουν ως το πιο φημισμένο 'κλέφτη' της εποχής του, μια τέχνη που την κληρονόμησε από τον πατέρα του, τον Ερμή⁶. Όμως και στην Οδύσσεια ο ποιητής δεν χάνει την ευκαιρία αφηγούμενος τη 'βάφτιση' του Οδυσσέα από τον παππού του να αναφερθεί και στην εξόχως διαπρεπή φήμη του 'νονού' ως περιβόητου 'κλέφτη' και 'ψεύτη', χαρίσματα που τα χρωστούσε στον πατέρα του⁷. Με αυτά τα στοιχεία της παράδοσης για τον Αυτόλυκο ας δούμε συνοπτικά τις δύο ετυμολογήσεις που έχουμε μπροστά μας:

1^η) «Ὀδυσσεύς = αυτός που κάνει τους άλλους να θυμώνουν μαζί τους»:

Είναι η ετυμολογία που δίνουν τα τέσσερα πρώτα χωρία. Σύμφωνα μ' αυτήν ο Οδυσσεύς εμφανίζεται ως εριστικός (;) προβληματικός (;) παραβατικός (;) με θεούς και ανθρώπους, γιατί αλλιώς πώς εξηγείται το ότι «αυτός κάνει τους άλλους να θυμώνουν μαζί του». Τώρα ότι ο Οδυσσεύς δεν ήταν το καλύτερο 'παιδί' γενικώς στον λεγόμενο Τρωικό κύκλο, το ξέρουμε και το γνωρίζουμε πολύ καλά. Όμως μια τέτοια ερμηνεία από τον ποιητή της Οδύσσειας μέσα στην Οδύσσεια είναι αρκετά προβληματική για τους εξής λόγους: πρώτον, το έπος αυτό φτιάχτηκε για να τιμήσει τον Οδυσσέα, και δεύτερον στο έπος αυτό ο ήρωας για να σωθεί χρειάζεται την συνδρομή των θεών, την καλή τους διάθεση, όπως επίσης πρέπει να κερδίσει και την συμπάθεια των ακροατών. Με μία όμως τέτοιου είδους ερμηνεία του ονόματός του και τα δυο αυτά ζητούμενα είναι πλέον προβληματικά, αν όχι αδύνατα.

2^η) «Ὀδυσσεύς = αυτός θυμώνει με τους άλλους»

Είναι η ετυμολογία που προτείνει το πέμπτο χωρίο (τ406-409). Είναι η πιο επίσημη, γιατί είναι το όνομα που θέλει ο Αυτόλυκος να δώσει στον εγγονό του, και επίσης είναι το όνομα εκείνο, με το οποίο θα του 'μοιάζει' ως χαρακτήρας, όταν μεγαλώσει. Ούτε όμως κι αυτή γίνεται εύκολα αποδεκτή για τους εξής λόγους: πρώτον, μέσα στην Οδύσσεια δεν εμφανίζεται, εκτός από μία μόνο φορά, ο Οδυσσεύς να είναι «θυμωμένος με άλλους»· και δεύτερον, ο Αυτόλυκος σύμφωνα με την παράδοση είχε μία συμπεριφορά που «έκανε τους άλλους να θυμώνουν μαζί του». Παρά τα εμφανή προβλήματα που φαίνεται πως υπάρχουν, αν δούμε τον τρόπο με τον οποίον τα έπη σκιαγραφούν την προσωπικότητα του ήρωα, θα λυθούν αρκετές απορίες και προβλήματα όσον αφορά την ερμηνεία του ονόματος «Ὀδυσσεύς». Μια ματιά στην προσωπικότητα του ήρωα, όπως αυτή σκιαγραφείται σε Ιλιάδα και Οδύσσεια θα βοηθήσει αρκετά για καλύτερα συμπεράσματα.

⁶ ἐκ δὲ τοῦ Ἑρμοῦ Αὐτόλυκος, ὃς οἰκῶν τὸν Παρνασσὸν πλεῖστα κλέπτων ἐθησαύριζεν. εἶχε γὰρ ταύτην τὴν τέχνην παρὰ τοῦ πατρός, ὥστε τοὺς ἀνθρώπους ὅτε κλέπτοι τι λανθάνειν, καὶ τὰ θρέμματα τῆς λείας ἀλλοιοῦν εἰς ὃ θέλοι μορφῆς, ὥστε πλείστης αὐτὸν δεσπότην γενέσθαι, ἀπὸ τοῦ Ἑρμῆ γεννήθηκε ὁ Αὐτόλυκος, ὁ ὁποῖος κατοικῶντας στὸν Παρνασσὸ με πολλὰς κλοπὰς ἀποκτοῦσε μεγάλην περιουσίαν. Τὴν τεχνικὴν αὐτὴν τὴν εἶχε ἀπὸ τοῦ πατρός, ὥστε ὅποτε ἐκλεβε τοὺς ἀνθρώπους νὰ κρύβεται, καὶ ὅσα ἐκλεβε τὰ ἀλλοίωνε σὲ ὅποιαν μορφὴν ᾔθελε, ὥστε νὰ γίνῃται κύριος μεγάλης περιουσίας, Schol. Od. 19,432

⁷ ὃς ἀνθρώπους ἐκέκαστο κλεπτοσύνη θ' ὄρκῳ τε· θεὸς δὲ οἱ αὐτὸς ἔδωκεν Ἑρμείας· Αὐτὸς ξεπερνοῦσε ὅλους στὴν κλοπὴ καὶ στὴν ψευδορκίαν, γιατί του τα εἶχε δώσει αὐτὰ ὁ ἴδιος ὁ Ἑρμῆς, Od. 19,396

**Ο «Οδυσσεύς»
στην Ιλιάδα**

Η Οδύσσεια είναι ένα έπος φτιαγμένο αποκλειστικά για τον Οδυσσέα, οπότε θα ρούσε να σταθεί ο ισχυρισμός ότι ο ποιητής πρόβαλε επίτηδες τα θετικά του και απέκρυψε τα αδύνατα σημεία του χαρακτήρα του. Αντιθέτως η Ιλιάδα είναι ένα έπος ξένο γι' αυτόν με κυρίαρχες τις προσωπικότητες και τους χαρακτήρες του Αχιλλέα και του Αγαμέμνονα. Απ' αυτήν την άποψη ό,τι λέγεται στην Ιλιάδα για τον Οδυσσέα πρέπει να θεωρηθεί περισσότερο αξιόπιστο σε σχέση με ό,τι λέγεται στην Οδύσσεια.

Ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ 'ΠΟΛΥΜΗΧΑΝΟΣ': Το βασικό γνώρισμα του Οδυσσέα ως ανθρώπου που μπορεί να βρίσκει λύσεις εκεί που οι άλλοι αδυνατούν, διαπιστώνεται από τον ποιητή στην Ιλιάδα και τονίζεται δεόντως δεκαοκτώ φορές. Η έκφραση με την οποίαν χαρακτηρίζεται η εφευρετικότητα του είναι «πολύμητις Ὀδυσσεύς». Μία μόνο φορά ο ποιητής δωρίζει την έκφραση αυτήν σε πρόσωπο άλλο πλην του Οδυσσέα, κι αυτός είναι ο Ἡφαιστος. Όταν ο Αχιλλέας αποδεκατίζει στην μάχη τους Τρώες εκδικούμενος τον θάνατο του Πατρόκλου, την σωρό των θυμάτων μόνο μια δυνατή φωτιά μπορεί να κάψει, γι' αυτό και η Ἥρα ζητεί την συνδρομή του «πολυμήτιος Ἡφαίστοιο, Φ355». Όμως και ο ίδιος ο Οδυσσεύς φαίνεται ότι έχει επίγνωση των πνευματικών του χαρισμάτων. Μετά τον θάνατο του Πατρόκλου ο Αχιλλέας έχοντας μετανοήσει για την αδιαλλαξία του απαιτεί από τους αρχηγούς των Ελλήνων να ριχτούν όλοι τώρα στην μάχη δίχως καθυστέρηση. Ο Οδυσσεύς του προτείνει πρώτα να γίνει το συσσίτιο των στρατιωτών, και ο Αχιλλέας αντιδρά λέγοντας ότι με τον φίλο του νεκρό δεν μπορεί να φάει. Τότε ο Οδυσσεύς θέλοντας να του αλλάξει γνώμη του λέει: «*Ἵων Ἀχαιῶν ὑπέρτατε, Πηλεΐδη Ἀχιλλέα, / ἐμὲ στην λόγχῃ ξεπερνᾷς τῶντι καὶ ὀχι ολίγο, / ἀλλ' εἰμ' ἐγὼ στην νόησιν πολὺ καλῦτερός σου / ὡς ἔχω χρόνια πλιότερα καὶ πλιότερα ἔχω μάθει, τ215-218*» (Μετάφρ. Ιάκ. Πολυλά).

Ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ 'ΔΟΛΙΟΣ & ΠΑΝΟΥΡΓΟΣ': Ένα ακόμη γνώρισμα που διαθέτει κατά την Ιλιάδα ο Οδυσσεύς είναι η 'δολιότητα' και η 'πανουργία'. Από ψηλά στα κάστρα της Τροίας ο Πρίαμος παρακολουθεί τους Έλληνες πολεμάρχους. Ξεχωρίζει κάποιον· είναι ο Οδυσσεύς, επειδή όμως δεν τον γνωρίζει, ζητεί από την Ελένη που είναι δίπλα του, να του δώσει πληροφορίες. Εκείνη τον περιγράφει ως εξής: «*αὐτὸς εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Λαέρτη ὁ πολυμήχανος Ὀδυσσεύς / ὁ οἷος μεγάλωσε στὴ χώρα τῆς πετρῶδους Ἰθάκης / ὁ οἷος γνωρίζει πολλές ἀπάτες καὶ κόλπα* οὗτος δ' αὖ Λαερτιάδης πολυμήτις Ὀδυσσεύς, / ὅς ἐτράφη ἐν δήμῳ Ἰθάκης κρᾶναῖς περ ἔουσης / εἰδὼς παντοίους τε δόλους καὶ μῆδεα πυκνά, Γ,200-202». Η τέχνη της 'απάτης' ήταν το μεγάλο και ακαταμάχητο όπλο του Οδυσσέα, και αυτό του το αναγνώριζαν όλοι. Την 'δολιότητά' του ο ποιητής δεν την κρύβει, την θεωρεί χάρισμα, προτέρημα κι όχι ελάττωμα. Γι' αυτό όταν ο Αχιλλέας για να τιμήσει τον χαμένο Πάτροκλο οργάνωσε αθλητικούς αγώνες, και σ' ένα αγώνισμα πάλης ο ένας αθλητής ήταν ο Αίας Τελαμώνιος, για τον Οδυσσέα, που ήταν αντίπαλός του, ο ποιητής σημειώνει το έξης γνώρισμά του: «*καὶ τότε ἀπέναντί του σηκώθηκε ὁ πολυμήχανος Ὀδυσσεύς, αὐτὸς ποὺ τὸ μυαλό του τὸ εἶχε στὸ συμφέρον του* ἂν δ' Ὀδυσσεύς πολύμητις ἀνίσταστο κέρδεα εἰδὼς, Ψ709». Και όταν ο αγώνας έφτασε σ' ένα κρίσιμο σημείο και για τους δύο, ενώ ο Αίας είχε σηκώσει όρθιο τον Οδυσσέα, τότε «*ὁ Ὀδυσσεύς δὲν παρέλειψε τὰ κόλπα του, ἀλλὰ του χτύπησε στὸ πίσω μέρος τῶν γονάτων του, καὶ του λύγισε τὰ πόδια* δόλου δ' οὐ λήθετ' Ὀδυσσεύς· κόψ' ὀπιθεν κώληπα τυχῶν, ὑπέλυσε δὲ γυῖα, κάδ' δ' ἔβαλ' ἐξόπισσιν, Ψ726-728».

Ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΟΛΟΓΟΣ: Το ότι ο Οδυσσεύς στις αποφάσεις του έβαζε πάνω απ' όλα κι όλους το προσωπικό του συμφέρον, αυτό το μαθαίνουμε από δυο χωρία της Ιλιάδας. Ο Αγαμέμνων εκνευρισμένος για την καθυστέρηση που επέδειξαν τα Ελληνικά στρατεύματα στις μάχες των προηγουμένων ημερών επιθεωρεί τα αγήματά τους, και φτάνοντας εμπρός στον Οδυσσέα και στο δικό του στράτευμα του λέει: «*καὶ σὺ ποὺ ξεχωρίζεις γιὰ τὶς κρυφές δολιότητές σου, ἀνθρώπε ποὺ σε νοιάζει μόνο τὸ δικό σου συμφέρον / γιὰ ποῖό λόγο ἀπ' τὸν φόβο σὰς περιμένετε τοὺς ἄλλους;* καὶ σὺ κακοῖσι δόλοισι κεκασμένε κερδαλέοφρον / τίπτε καταπτώσσουντες ἀφέστατε, μίμνετε δ' ἄλλους; Δ339-341». Μια ακόμη ένδειξη της συμφεροντολογικής τά-

σης του χαρακτήρα του παίρνουμε και στην ραψωδία 'Θ', αν και εδώ οι αρχαίοι σχολιαστές θεωρούσαν εντελώς παρεξηγημένες τις φράσεις και του χαρακτηρισμούς που γίνονται για τον Οδυσσέα. Ο Νέστωρ σε μία μονομαχία με τους Τρώες βρέθηκε χωρίς άλογο πεσμένος στο χώμα, και ο Διομήδης καλεί τον Οδυσσέα να έρθει να τον σηκώσουν και να τον πάρουν μαζί τους. Όμως εκείνος φεύγει προς τα πίσω και έκπληκτος ο Διομήδης του λέει: «*παμπόνηρε Οδυσσέα, πού φεύγεις γυρίζοντας τις πλάτες σου δειλός μέσα στο πλήθος; διογενές Λαερτιάδη πολυμήχαν' Οδυσσεύ' πῃ φεύγεις μετὰ νῶτα βαλὼν κακὸς ὥς ἐν ὁμίλῳ; Θ93-94*».

Ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΙΚΑΝΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΗΣ: Οι διπλωματικές ικανότητες του Οδυσσέα αποδεικνύονται περίτρανα σε δυο δύσκολες αποστολές που του ανατίθενται. Η πρώτη αφορά την μεσολάβησή του, ώστε να αποτραπεί η άτακτη επιστροφή των Ελλήνων πίσω στην Ελλάδα, και η δεύτερη σχετίζεται με την πρεσβεία που στέλνεται στον Αχιλλέα προκειμένου να πάρει πίσω την απόφασή του να απόσχει από τις μάχες.

Η πρώτη διπλωματική αποστολή την οποίαν αναλαμβάνει ο Οδυσσέας είναι ιδιαιτέρως δύσκολη και επικίνδυνη. Όταν ο Αχιλλέας απέσυρε το στράτευμά του χολωμένος για την συμπεριφορά του Αγαμέμνονα απέναντι του, το Ελληνικό στράτευμα βρέθηκε σε τρομερά δύσκολη θέση, και ο Αγαμέμνων θεωρώντας ότι η ευθύνη είναι δική του προτείνει στους Έλληνες να αφήσουν την πολιορκία και να επιστρέψουν Ελλάδα. Οι Έλληνες κουρασμένοι από την χωρίς αποτέλεσμα εννεαετή πολιορκία βρήκαν την πρόταση ιδιαιτέρως θελκτική. Όμως η Αθηνά είχε άλλα σχέδια και ήθελε να αποτρέψει ένα τέτοιο ενδεχόμενο, γι' αυτό χρειάζεται κάποιον ο οποίος να εμποδίσει την διάδοση αυτής της πρότασης, και ποιός άλλος θα μπορούσε να ήταν αυτός, εκτός από τον Οδυσσέα; Έτσι λοιπόν τον πλησιάζει και μέσα σ' άλλα του λέει: «*κι εσύ με τα ωραία σου λόγια να αναγκάσεις τον κάθε άνδρα να μη ρίξεις τα πλοία στην θάλασσα σοῖς δ' ἄγανοῖς ἐπέεσσιν ἐρήτυε φῶτα ἕκαστον, / μηδὲ ἔα νῆας ἄλλα δ' ἐλκόμεν ἄμφιελίσσας, Β180-181*». Ο Οδυσσέας χωρίς καθυστέρηση αναλαμβάνει αυτόν τον ρόλο. Ο τρόπος με τον οποίον διαχειρίστηκε την διαμεσολάβηση αυτήν δείχνει άνθρωπο με μεγάλα προτερήματα και ανεπτυγμένη ευφυΐα. Η τακτική που ακολουθεί είναι πολύ προσεγγμένη και αποδοτική. Πρώτα προσεγγίζει τους αρχηγούς των Ελληνικών στρατευμάτων και προσπαθεί να προλάβει μία ενδεχόμενη συμφωνία τους στην πρόταση του Αγαμέμνονα. Η τακτική του λόγου του είναι η εξής:

- i. τους λέει ότι ο Αγαμέμνων υποκρίνεται πως δήθεν θέλει να επιστρέψουν στην Ελλάδα, ενώ στην ουσία θέλει να διερευνήσει τις προθέσεις τους. Συνεπώς αν κάνουν το λάθος και την αποδεχθούν, τότε εκείνος θα στραφεί εναντίον τους: «*Ἀνθρῶπε συνετέ, μη γίνεσαι δειλὸς γιατί φοβάσαι / αντιστάσου και πες το ίδιο και στους στρατιώτες σου / γιατί δεν ξέρεις τι έχει στο νου του ο Αγαμέμνων. / Μας δοκιμάζει κι ύστερα, θα μας χτυπήσει, Β190-193*»
- ii. τους υπενθυμίζει πως δεν παρευρίσκονταν οι ίδιοι στις ανακοινώσεις του Αγαμέμνονα, οπότε πιθανόν να πρόκειται για παρερμηνεία των δηλώσεών του, και τότε οι αρχηγοί των στρατευμάτων θα τιμωρηθούν αυστηρά αν δεχθούν να υποχωρήσουν, γιατί: «*μακάρι να μη αγριέψει με τους Αχαιοὺς / γιατί η ψυχή του βασιλέων είναι περήφανη, Β194-196*».

Κατόπιν πλησιάζει τους απλούς στρατιώτες και ακολουθεί την ίδια τακτική:

- i. τους καλεί να αποφύγουν την μεταξύ τους διαβούλευση και να εμπιστεύονται όσους θεωρούν καλύτερους από τον εαυτό τους, δηλ. όσα θα τους πει ο ίδιος τώρα: «*Μείνετε αδρανεῖς, και να εμπιστεύεστε μόνο εκείνους / που είναι καλύτεροι από εσάς, Β200-201*»
- ii. τους εκβιάζει λέγοντάς τους πως αν τελικά ψηφίσουν την πρόταση του Αγαμέμνονα για επιστροφή στην Ελλάδα, τότε θα θεωρηθούν ακατάλληλοι για πόλεμο κι αδύναμοι, κι όταν γυρίσουν στη πατρίδα τους, εκεί δεν θα γίνονται δεκτοί στις τοπικές τους λαϊκές συνελεύσεις: «*Και συ αν φανείς απόλεμος κι αδύναμος, / τότε εκεί δεν θα σε συμπεριλάβουν στους στρατεύσιμους, κι ούτε στις λαϊκές συνελεύσεις, Β201-202*»

- iii. Τέλος τους διεμήνυε πως αν δεχθούν να ψηφίσουν από μόνοι τους, αυτό θα δημιουργούσε ένα καθεστώς πολυαρχίας και αναρχίας, διότι θα καταργήσει την μονοκρατορία του βασιλιά Αγαμέμνονα (B203-206)

Κατόπιν ο Οδυσσέας παίρνει την πρωτοβουλία να μιλήσει αυτός στο στράτευμα, ενώ η Αθηνά δίπλα του παίζει τον ρόλο του κήρυκα. Η ομιλία του Οδυσσέα στα πλήθη στοχεύει στην αποτροπή του ενδεχομένου να γίνει δεκτή η εισήγηση του Αγαμέμνονα περί εγκαταλείψεως της πολιορκίας και επιστροφής στην Ελλάδα. Είναι μια ομιλία αριστοτεχνικά δομημένη, η οποία αποδεικνύει την ικανότητα του ήρωα στην πειθώ. Ακολουθεί τα εξής στάδια:

- i. τους δηλώνει πως αν αποδεχθούν την πρόταση του Αγαμέμνονα, τότε για την υποχώρηση δεν φταίει αυτός που την εισηγήθηκε, αλλά εκείνοι που την ενέκριναν (284-288)
- ii. όσοι εκμεταλλεύονται αυτήν την πρόταση για να γυρίσουν στο σπίτι τους, μοιάζουν με γυναίκες και μικρά παιδιά (B289-290)
- iii. κάνει μια υποχώρηση και δέχεται ότι η εννεατής απουσία από την πατρίδα τους είναι ένα σοβαρό πρόβλημα (B291-298)
- iv. παρ' όλα όμως τα προβλήματα πρέπει να παραμείνουν στην Τροία, γιατί υπάρχει η προφητεία του Κάλχα, σύμφωνα με την οποίαν η Τροία θα πέσει στα χέρια τους τον δέκατο χρόνο (B299-332)

Η ομιλία του Οδυσσέα αντιστρέφει την πραγματικότητα: αντί να κατηγορηθεί αυτός που εισηγήθηκε την πρόταση περί άτακτης υποχώρησης, κατηγορούνται εκείνοι που καλούνται από τον ίδιο τον εισηγητή να την ψηφίσουν και να την αποδεχθούν. Είναι μια ομιλία αντιπροσωπευτική μιας παρελκυστικής τακτικής, που μόνο ο Οδυσσέας μπορούσε να πραγματοποιήσει.

Η δεύτερη διπλωματική αποστολή στην οποίαν παίρνει μέρος ο Οδυσσέας, είναι αυτή που οργανώνεται με την έγκριση του Αγαμέμνονα, προκειμένου να κατευναστεί ο Αχιλλέας και να επιστρέψει στην μάχη. Μαζί μ' αυτόν μετέχουν ο Φοίνικας και ο Αίας. Η αποστολή είναι κρίσιμη, γιατί απ' την έκβασή της εξαρτάται η σωτηρία του υπόλοιπου Ελληνικού στρατεύματος. Γι' αυτό λίγο πριν αναχωρήσουν οι διαπραγματευτές, τους πλησιάζει ο Νέστωρ και τους δίνει τις τελευταίες οδηγίες. Όμως φαίνεται ότι υπολογίζει περισσότερο στην διαπραγματευτική ικανότητα του Οδυσσέα, διότι ενώ «σε όλους ο Νέστωρ έδινε συμβουλές / κάνοντας νεύματα στον καθένα ξεχωριστά, στον Οδυσσέα έκανε τα περισσότερα, 1179-180». Όλες οι ελπίδες για επιτυχή έκβαση της διαπραγμάτευσης με τον Αχιλλέα στηρίζονται στην 'πονηρία' και ευελιξία του Οδυσσέα.

Όταν η πρεσβεία φτάνει στην σκηνή του Αχιλλέα, κατόπιν εισηγήσεως Αίαντα και Φοίνικα πρώτος παίρνει τον λόγο ο Οδυσσέας, για να πείσει τον Αχιλλέα να επιστρέψει στις μάχες. Η ομιλία του είναι ένα ακόμη δείγμα της διπλωματικής τους ικανότητας. Η ομιλία του μοιάζει μ' εκείνη των δικαστηρίων:

- i. προσπαθεί να κολακεύσει τον Αχιλλέα για την καλή φιλοξενία που τους επεφύλαξε: «*Αχιλλέα, βρισκουμε το τραπέζι σου / ίδιο μ' εκείνο του Αγαμέμνονα / και εκεί κι εδώ, γιατί πολλά πράγματα μας μοιράζεις, 1225-228*». Βέβαια ο Οδυσσέας δεν είναι αφελής· δεν εξομοιώνει τον Αχιλλέα με τον χαρακτήρα του Αγαμέμνονα, γιατί κάτι τέτοιο θα τον εκνεύριζε, αλλά όσον αφορά τα μέσα που διαθέτει, ώστε να προσφέρει ένα πλούσιο τραπέζι σε φίλους.
- ii. αμέσως στην συνέχεια ακυρώνει με ένα πανέξυπνο τρόπο την αξία αυτού του πλούσιου τραπέζιου που τους προσφέρει τώρα ο Αχιλλέας: «*Όμως εμείς τώρα το μυαλό μας δεν το έχουμε σ' αυτό το πλούσιο τραπέζι σου / αλλά μια θεϊκή συμφορά βλέπουμε εμπρός μας / και γροβόμαστε. Ξίμαστε σε δυο δρόμους, ή σωζόμαστε ή χάνουμε / τα πλοία μας, αν εσύ δεν μας βοηθήσεις, 1228-231*». Συγκρίνοντας τις πολυτέλειες που απολαμβάνει ο Αχιλλέας με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τώρα οι Έλληνες πετυχαίνει συγχρόνως δυο πράγματα, πρώτον να κολακεύσει τον ήρωα, αλλά και να του δημιουργήσει ένα αίσθημα ενοχής. Είναι αποτέλεσμα επιδεξιότητας στον λόγο να μπορεί κάποιος το δικό του πρόβλημα να το

κάνει πρόβλημα κάποιου άλλου· κι αυτό ακριβώς πετυχαίνει τώρα ο Οδυσσέας. Μεταφέρει το πρόβλημα από το υπόλοιπο στράτευμα των Ελλήνων στις πλάτες του Αχιλλέα.

- iii. του αναπαριστά με τα πιο μελανά χρώματα την επιθετικότητα των Τρώων, για να του δείξει το μέγεθος του κινδύνου που αντιμετωπίζουν οι Έλληνες: «Οι Τρώες έχουν εγκατασταθεί μόνιμα ανάμεσα στο τείχη τους και στα πλοία μας / όλοι μαζί συγκεντρωμένοι / Έχουν ανάψει φωτιές απέναντι στο στράτευμά μας, και λένε ότι / δεν θα περιμένουν, αλλά θα πέσουν πάνω στα πλοία μας, I232-235». Η εικόνα της επικείμενης καταστροφής στοχεύει στο να δημιουργήσει αισθήματα ενοχής στον Αχιλλέα, καθιστώντας προκαταβολικά ένοχο γι' αυτήν, και να τον αναγκάσει να πιστέψει πως για ό,τι υφίστανται τώρα οι Έλληνες είναι αποτέλεσμα της δικής του άρνησης να μετάσχει στις μάχες.
- iv. και έρχεται η στιγμή που ο Οδυσσέας θα χρησιμοποιήσει το πιο ισχυρό του επιχείρημα, κι αυτό είναι το όνομα του Έκτορα: «Ο Έκτορας με μεγάλο θράσος υπερηφανεύεται για την δύναμή του / και συμπεριφέρεται σαν μανιακός έχοντας πίστη στον Δία και δεν σέβεται / ούτε θνητούς ούτε θεούς, γιατί τον έχει πιάσει μια ακράτητη λύσσα, I237-239». Ο Οδυσσέας επιφυλάσσει για τον Έκτορα τις πιο αρνητικές περιγραφές θα μπορούσε να κάνει. Δανείζεται εκφράσεις έντονα φορτισμένες συναισθηματικά, όπως «ακράτητη λύσσα» (κρατερή δέ έ λύσσα, I 239), γιατί ξέρει ότι ο Αχιλλέας, αν δεν επιστρέψει στις μάχες για τους Έλληνες, σίγουρα θα επιστρέψει για την υστεροφημία του. Όσο πιο θρασύ και προκλητικό περιγράψει τον Έκτορα, τόσο πιο πολύ θα αναγκάσει τον Αχιλλέα να ανακαλέσει την αρχική του απόφαση. Και ο Οδυσσέας συνεχίζει με τις ίδιες αιχμηρές περιγραφές για το Έκτορα: «Εύχεται να έρθει η μέρα που θα κάψει τα πλοία μας, και θα μας εξαφανίσει όλους τους Αχαιοούς, I240-243». Και κλείνει την ζοφερή εικόνα της περιγραφής του με την προσωπική του εκτίμηση πως: «Φοβάμαι μήπως τελικά οι θεοί τον ακούσουν και όλοι εμείς σκοτωθούμε εδώ, μακριά από την πατρίδα μας, I244-246». Η συναισθηματική διέγερση του Αχιλλέα είναι ο υπέρτατος στόχος του Οδυσσέα. Μόνο μ' αυτήν ελπίζει ότι θα μπορέσει να τον φέρει πίσω στα χαρακώματα των Ελλήνων.
- v. αφού τελείωσε με τις περιγραφές, περνά τώρα σε δυο προτάσεις του προς τον Αχιλλέα. Η πρώτη αφορά την συμπεριφορά που πρέπει να δείξει προς τους Έλληνες: «Έλα και σώσε μας από την ορμή των Τρώων, I247-248». Μια παράκληση, η οποία όμως αμέσως αιτιολογείται: «Γιατί στο μέλλον θα το έχεις βάρος στην συνειδήσή σου, καθώς ένα κακό αν γίνει, κατόπιν δεν διορθώνεται, I249-250», που σε απλά λόγια σημαίνει 'έλα τώρα να μας βοηθήσεις, γιατί αν το αποφασίσεις αργότερα, δεν θα έχει κανένα νόημα'. Τον θέτει λοιπόν απέναντι σ' ένα δίλημμα, ή τώρα έρχεται να βοηθήσει τους Έλληνες, ή θα χρεωθεί στην συνειδήσή του την καταστροφή τους.
- vi. αμέσως περνά στην δεύτερη προτροπή: του υπενθυμίζει τα λόγια που του είπε ο πατέρας του, όταν αναχωρούσε για την Τροία, και για να γίνει πιο αποτελεσματικός, χρησιμοποιεί ευθύ λόγο: «Φρόντισε να είσαι ήρεμος και να απέχεις από μοχθηρές έριδες, για να σε τιμούν όλοι οι Αχαιοί, νέοι και ηλικιωμένοι, I252-258».
- vii. τέλος κλείνει την ομιλία του παραθέτοντας τα δώρα που έχει ήδη υποσχεθεί ο Αγαμέμνων ότι θα του προσφέρει, αν υποχωρήσει από την αρχική του απόφαση περί αποχής από τις μάχες (I260- 299).
- viii. δεν τελειώνει όμως εδώ την ομιλία του. Άφησε για τον τέλος την αναφορά του στο μίσος που νοιώθει τώρα ο Αχιλλέας για τον Αγαμέμνονα. Φοβάται πως ακόμη και μ' αυτά τα δώρα εκείνος θα αρνηθεί, και για να προλάβει μια ενδεχόμενη απόρριψη, του λέει: «Αν τώρα μισείς τον Αγαμέμνονα τόσο πολύ, καθώς και τα δώρα που σου δίνει, / τουλάχιστον λυπήσου τους Αχαιούς που υποφέρουν / γιατί αυτοί είναι έτοιμοι να σε κάνουν θεό τους, I300-303». Να λοιπόν που υπάρχει και εφεδρικό επιχείρημα, αν αποτύχουν τα προηγούμενα!
- ix. πάλι όμως δεν ολοκληρώνεται εδώ ο λόγος του, γιατί υπάρχει και δεύτερη εφεδρεία επιχειρήματος: «Τώρα είναι ευκαιρία να σκοτώσεις τον Έκτορα, γιατί θα σταθεί απέναντί σου / καθώς κυριαρχείται από

λύσσα, και διαλαλεί πως δεν υπάρχει άλλος όμοιος μ' αυτόν / σ' όλους τους Έλληνες, όσοι ήρθαμε στην Τροία, I304-306». Αν λοιπόν ο Αχιλλέας δεν θέλει με κανένα τρόπο να πολεμήσει για του Έλληνες, τουλάχιστον ας πολεμήσει για τον εαυτό του, για την φήμη του, κι όχι να ανέχεται τις προσβολές του Έκτορα! Λόγια που κεντρίζουν, ερεθίζουν τον ήδη ενοχλημένο στον εγωισμό του Αχιλλέα.

Το δίλημμα που βάζει ο Οδυσσέας στον Αχιλλέα είναι φανερό: *‘ή θα εξυπηρετήσει τον εγωισμό του, ή θα υπακούσει στην συλλογική υποχρέωση που έχει απέναντι στους συντρόφους του’*.

Ποιός είναι λοιπόν ο Οδυσσέας που εμφανίζεται μέσα στην Ιλιάδα; Για να ανακεφαλαιώσουμε ό,τι έχουμε δει, είναι ‘έξυπνος – εφευρετικός’, ‘πονηρός’ άλλοτε με κακή κι άλλοτε με καλή έννοια, ‘ικανός’ χειριστής του λόγου σε κρίσιμες περιστάσεις, άνθρωπος του ‘συμφέροντος’, όταν θεωρούσε ότι αυτό προσβάλλεται. Και για να επιστρέψουμε στο αρχικό ερώτημα που αφορά την ετυμολογία του ονόματός του: με ένα τέτοιο ανθρώπινο χαρακτήρα τι είναι πιο πιθανό; i) να θυμώνουν οι άλλοι μαζί του, ή ii) να θυμώνει εκείνος μαζί τους; Είδαμε ότι η Οδύσσεια προσφέρει δυο ετυμολογίες διαφορετικές μεταξύ τους· τα τέσσερα πρώτα χωρία που παραθέσαμε, συμφωνούν πάνω στην ερμηνεία (i), ενώ το πέμπτο που είναι και το πιο επίσημο, συμφωνεί με την (ii). Στην αρχή νομίζαμε ότι μια εκ των δυο ερμηνειών πρέπει να είναι η σωστή, αφού και οι δύο δεν συμβιβάζονται στο ίδιο πρόσωπο. Όμως κάναμε λάθος. Σύμφωνα με ό,τι λέει γι’ αυτόν η Ιλιάδα, «Ὀδυσσεύς» ήταν το πρόσωπο εκείνο με το οποίο: (i) ευκολότερα θυμώνει και εκνευρίζεται κανείς μαζί του, λόγω της ‘δολιότητας’ και ‘πανουργίας’ του. Όμως ήταν και ο άνθρωπος εκείνος που λόγω της ευφυΐας του και των ιδανικών περί συλλογικότητας, τα οποία τον διέκριναν, (ii) θυμώνει και εκνευρίζεται μ’ όσους τα παραβλέπουν τις κρίσιμες ώρες. Και ιδού δυο επιβεβαιώσεις της ερμηνείας (ii), που είναι και η πιο δύσκολη, και έρχονται και οι δυο μέσα από την Ιλιάδα:

1^η) Ο Οδυσσέας, όπως είδαμε πιο πάνω, πήρε την εντολή από την Αθηνά να εμποδίσει τους Έλληνες να δεχθούν την πρόταση του Αγαμέμνονα για επιστροφή άρον – άρον στην Ελλάδα. Κι εκείνος ανέλαβε τον ρόλο του εμψυχωτή. Κι ενώ περιδιάβαινε το Ελληνικό στράτευμα, έπεσε επάνω στο Θερσίτη, ένα ιδιαιτέρως εριστικό και αντιδραστικό τύπο, ο οποίος δεν αφήνει τον Οδυσσέα να ενημερώσει τα πλήθη. Τότε ακριβώς ο ποιητής μας πληροφορεί ότι: *«Τὸν Θερσίτη τὸν μισοῦσαν πολὺ ὁ Οδυσσεύς καὶ ὁ Ἀχιλλεύς / γιατί συνεχῶς τοὺς λοιδοροῦσε, B220»*

2^η) Ο Πρίαμος ζητεί πληροφορίες για τον Οδυσσέα. Ο Αντήνωρ που βρίσκεται εκεί κοντά θυμάται ένα περιστατικό που συνέβη με τον Οδυσσέα στο παλάτι, όταν ήρθε μαζί με τον Μενέλαο για να πάρουν πίσω την Ελένη. Όταν ήρθε η ώρα να πάρει τον λόγο ο Οδυσσέας, του έδινε την εντύπωση ενός ανθρώπου που βρισκόταν σε σύγχυση, και: *«θα έλεγε κανείς ότι αυτός ήταν ένας άνθρωπος νευρικός και χωρίς αυτοσυγκράτηση T219-220»*, όταν όμως άρχισε την ομιλία του, φάνηκαν τα χαρίσματά του, όπως ομολογεί ο Αντήνωρ.

Να λοιπόν που ο «Ὀδυσσεύς» δεν είναι μόνο εκείνος *«με τον οποίον οι άλλοι θυμώνουν»*, αλλά κι εκείνος που *«θύμωνε με τους άλλους»*. Αυτό που πρέπει να κρατήσουμε από αυτά του δυο τελευταία χωρία είναι πως ο χαρακτήρας του Οδυσσέα, επειδή ήταν αρκετά διαφορετικός από τους υπόλοιπους, υποχρέωνε τον ήρωα να δείχνει μια αντιπάθεια σ’ όλους εκείνους οι οποίοι εκ προθέσεως τον αμφισβητούσαν, ή ήταν έτοιμοι να κάνουν κάτι τέτοιο. Το ίδιο ακριβώς συνέβαινε και με τον παππού του Αυτόλυκο, κι αυτή ήταν η αιτία που ο ίδιος ο Αυτόλυκος ομολόγησε πως θέλει να ονοματίσει τον εγγονό του «Ὀδυσσέα», διότι είναι συνεχώς *«ὀδυσσάμενος πολλοῖσι ἀνδράσιν ἡδὲ γυναιξίν, τ407-408»*. Η επιθυμία λοιπόν του Αυτόλυκου για τον μελλοντικό χαρακτήρα του μικρού εγγονού του δεν είναι καθόλου ασύμβατη με τις ετυμολογίες που μας δίνουν τα τέσσερα πρώτα χωρία της Οδύσσειας για το όνομα «Ὀδυσσεύς», αφού αυτός που *«προκαλεί τον θυμό στους άλλους»* μπορεί κάλλιστα να είναι κι αυτός που *«θυμώνει με τους άλλους»*.

**Ο «Οδυσσεύς»
στην Οδύσσεια**

Η Οδύσσεια είναι ένα έπος φτιαγμένο για τον Οδυσσέα, οπότε η μεροληπτικότητά της υπέρ του ήρωα θεωρείται δεδομένη. Παρ' όλα αυτά έχω απομονώσει δυο – τρία χαρακτηριστικά χωρία, τα οποία αποτυπώνουν όσο γίνεται πιο αξιόπιστα τον περίεργο και ιδιόρρυθμο χαρακτήρα του Οδυσσέα. Ο ήρωας μετά από συμβουλή της Κίρκης βρίσκεται στον Άδη, προκειμένου να μάθει εκεί από τους νεκρούς τον τρόπο επιστροφής του στην Ιθάκη. Ακολουθώντας τις εντολές της έκανε μια σύντομη τελετουργία, με την οποίαν έδωσε πάλι δύναμη ομιλίας στις ψυχές των νεκρών. Πρώτη έρχεται να του μιλήσει η ψυχή του Ελπήνορα. Πρόκειται για τον πιο νεαρό στην ηλικία συνοδό του Οδυσσέα στην Τροία, για τον οποίον ήδη στην προηγούμενη ραψωδία ακούσαμε πως την ώρα που ετοιμαζόταν η αποστολή να αναχωρήσει από το νησί της Κίρκης για τον Άδη, εκείνος κοιμόταν στην οροφή του παλατιού, και πάνω στην ταραχή της αναχώρησης των υπολοίπων ξυπνά, και ζαλισμένος καθώς ήταν από τον ύπνο και το κρασί που είχε πιεί, λησμόνησε πως βρισκόταν στην οροφή του παλατιού, προχώρησε, έπεσε και σκοτώθηκε. Όταν ο Οδυσσεύς τον βλέπει εμπρός του στον Άδη έχει περάσει μόνο μια ημέρα από το περιστατικό του θανάτου του. Τι θα περιμένατε να του πει; Πώς θα περιμένατε να αντιδράσει ο αρχηγός μιας ομάδας στρατιωτών, οι οποίοι πολέμησαν δέκα χρόνια μαζί στην Τροία, και ταλαιπωρήθηκαν άλλα δέκα στην θάλασσα, και τώρα βλέπει ένα απ' αυτούς νεκρό στον Άδη; Σίγουρα θα περιμένατε να συγκινηθεί, να κλάψει. Και μη σκεφτεί κανείς ότι ο Οδυσσεύς μέχρι εδώ δεν έχει κλάψει ποτέ ξανά· όταν ο Ερμής πηγαίνει στο νησί της Καλυψώς για να της πει να αφήσει τον ήρωα να επιστρέψει στην Ιθάκη, εκείνος ήταν στην ακτή και έκλαιγε, ενθουσιάζοντας το σπίτι του (άλλ' ὅ γ' ἐπ' ἀκτῆς κλαῖε καθήμενος, ἔνθα πάρος περ, / δάκρυσι καὶ στοναχῇσι καὶ ἄλγεσι θυμὸν ἐρέχθων, ε82-83). Όταν πάλι ο Οδυσσεύς βρίσκεται στο παλάτι του Αλκίνοου και ακούει τον Δημόδοκο να τραγουδά τις περιπέτειες των Ελλήνων στην Τροία, κλαίει και οδύρεται, κάτι που είδε ο Αλκίνοος, και τον ρωτά: «εἰπὲ δ' ὅ,τι κλαῖεις καὶ ὀδύρεαι ἔνδοθι θυμῷ; θ577». Όταν πάλι όλοι μαζί βρίσκονται στην σπηλιά του Κύκλωπα και τον βλέπουν να κατασπαράζει δυο συντρόφους τους, βάζουν όλοι τα κλάματα μαζί και ο Οδυσσεύς (ι294). Πάλι θα βάλει τα κλάματα, όταν η Κίρκη του ανακοινώνει πως για να φτάσουν στην Ιθάκη, πρέπει πρώτα να περάσουν από τον Άδη (κ497). Και δεν είναι ένα κλάμα απλό, αλλά όπως αφηγείται στην συνέχεια ο ίδιος ο Οδυσσεύς: «*κι αφού χόρτασα να κλαίω πεσμένος χάμω / τότε ρώτησα την Κίρκη...κ499-500*». Από ένα άνθρωπο που έχει κλάψει τόσες φορές για τόσα διαφορετικά όντως θλιβερά γεγονότα, τι πιο φυσικό θα ήταν απ' το να περιμένατε πως τώρα, ακόμη κι αν δεν κλάψει, τουλάχιστον θα συγκινηθεί. Όμως θα απογοητευθείτε! Δείτε πώς αντιδρά και τι του λέει: «*Ελπήνορα, πώς κι έρτασες εδώ μέσα στο απέραντο σκοτάδι; / ήρθες με τα πόδια πιο γρήγορα από εμένα, που ήρθα μ' ένα πλοίο; λ57-58*». Ο άνθρωπος με τον οποίον περάσατε μαζί είκοσι χρόνια ταλαιπωρίας, να σκοτωθεί τόσο άδοξα, λίγο πριν το τέλος της περιπέτειάς σας, αυτό και μόνο θα σας έφερνε δάκρυα στα μάτια, ή τουλάχιστον δυο λόγια συμπόνιας. Όχι όμως αν είχατε τον χαρακτήρα του Οδυσσέα. Ο Οδυσσεύς συγκινείται, κλαίει, όχι όμως όπως ένας συνηθισμένος χαρακτήρας. Εντελώς ξαφνικά και ακατανόητα το κλάμα του μπορεί να μετατραπεί σε απροσδόκητη σάτιρα, όπως εδώ τώρα με τον Ελπήνορα. Ο Οδυσσεύς είναι απρόοπτος και πολλές φορές αντιφατικός.

Μέσα στον Άδη όμως έχει και μία άλλη συνάντηση πολύ αποκαλυπτική του χαρακτήρα του. Μετά τον Ελπήνορα είδε τον Τειρεσία, την μητέρα του και μια σειρά από γυναίκες ηρωίδες της μυθολογίας. Κατόπιν συνάντησε τον Αγαμέμνονα, και ύστερα τον Αχιλλέα. Και έφτασε η στιγμή που ήρθε απέναντι στην ψυχή του Αίαντα. Δείτε τι λέει ο ίδιος ο ήρωας και πώς περιγράφει την συνάντηση αυτήν στην ραψωδία Ά':

545 *«Μουε η ψυχή του Αίαντα, του γιού του Τελαμώννα,
στεκότανε παράμερα, μ' εμένα χολιασμένη,
που νίκησα στα πλοία κοντά στην κρίση που είχε στήσει
για του Αχιλλέα τ' άρματα η σεβαστή του η μάνα,
[κι οι Τρωαδίτες κρίνανε μαζί με την Πάλλάδα].*

- Μακάρι να μην κέρδιζα, τότες, τέτοιο βραβείο,
 τι εκείνα τ' ἄρματα ἔχωσαν στη γῆς τέτοιο λεβέντη,
 550 του Αἴαντα, που σ' ομορφιά και σ' ἔργα ξεπερνούσε
 τους ἄλλους Δαναούς, ἐξόν το δοξαστό Ἀχιλλέα.
 Σ' ἐκείνον τότες δυό γλυκά γύρισα κι εἶπα λόγια·
 «Αἴαντα, του μεγάλου γιέ του Τελαμώνα, ἀλήθεια,
 μήτε νεκρός δε μου ἐμέλλες το χόλιασμα ν' ἀφήσης
 555 για τ' ἄρματα που κέρδισα, τ' ἀναθεματισμένα;
 Για το κακό των Ἀργιτῶν οἱ θεοὶ τα κάμαν ὅλα,
 και τέτοιον πύργο χάσαμε· κι ὅλοι θρηνούμε τῶρα
 οἱ Δαναοὶ κι ἐσέναντε με του Πηλέα το γόνο·
 μα ἄλλος δεν εἶναι ἀφορμή παρὰ ο Αἴας μονάχος,
 560 που φοβερά τῶ Δαναῶν τ' ἀρματωμένα ἀσκέρια
 οχτρεύτηκε, και σου ὅρισε τη μοῖρα του θανάτου.
 Μα ἔλα, ἀφέντη, κι ἀκουσε τα λόγια που σου κρένω,
 και δάμασε τη μάνητα της ἡρωϊκιάς ψυχῆς σου.»
 Εἶπα, κι αὐτός ἀπάντηση δε μου ἔδωκε, μόν' πήγε
 565 Ἐρεβος με τις ψυχές των ἄλλων πεθαμένων» Μετάφρ. Ιάκ. Πολυλά.

Το περιστατικό το οποίο ἀφηγεῖται ἐδῶ ὁ Οδυσσέας δεν ἀναφέρεται οὔτε σε Οδύσσεια οὔτε σε Ἰλιάδα. Ἡ μόνη ἀναφορά της Ἰλιάδας σε Αἴαντα και Οδυσσέα γίνεται στα «ἄθλα ἐπὶ Πατρόκλῳ», ἓνα ἀγῶνα πάλης μεταξύ τους στο πλαίσιο ἀγώνων που ὁργανώθηκαν ἀπὸ τον Ἀχιλλέα στην μνήμη του νεκροῦ Πατρόκλου, στον ὁποῖον ἀγῶνα ὁμως πάλι ὁ Οδυσσέας νίκησε τον Αἴαντα με λαβὴ ὑποπτης νομιμότητας. Δεν εἶναι ὁμως αὐτός ὁ λόγος για τον ὁποῖον ἐδῶ ὁ Αἴας εἶναι θυμωμένος κι ἀρνεῖται νὰ μιλήσει στον Οδυσσέα. Ἡ αἰτία της συγκεκριμένη συμπεριφοράς του βρίσκεται σε κάποια περιστατικά που συνέβησαν στην Τροία μετὰ τον θάνατο του Ἀχιλλέα, και μας ἔχουν σωθεῖ ἀποσπασματικά. Σύμφωνα με την Ἑρμηνεία του Πρόκλου στην «Μικρὰ Ἰλιάδα» που ἔγραψε ὁ Λέσχης ὁ Μυτιληναῖος, «ἔγινε ἓνας ἀγῶνας για το ποιὸς θα πάρει τα ὅπλα του Ἀχιλλέα, και ὁ Οδυσσέας με την βοήθεια της Ἀθηνᾶς τα κέρδισε. Τότε ὁ Αἴας ἀλλόφρων ἀρχισε νὰ σφάζει τα πρόβατα των Ἀχαιῶν, και κατόπιν αυτοκτόνησε», ὅταν προφανῶς συνήλθε ἀπὸ το μένος και κατάλαβε τι εἶχε κάνει. Την αυτοκτονία του Αἴαντα ὡς ἀποτέλεσμα της νίκης του Οδυσσέα την παραδίδει κι ἓνα ἀρχαῖο σχόλιο στον Πίνδαρο (Ἰσθμ.iii,53), σύμφωνα με το ὁποῖο «ὁ ποιητὴς της Αἰθιοπίδος ἀναφέρει ὅτι ὁ Αἴας αυτοκτόνησε το ἐπόμενο πρωῒ». Ἡ φιλαυτία του Οδυσσέα, ἡ ἱκανότητά του νὰ κερδίζει την εὐνοια των θεῶν, ἡ παρασκηνιακὰ ἀποτελεσματικὴ τακτικὴ του, ὅλα αὐτὰ ἦταν τα βασικά γνωρίσματα του χαρακτήρα του· το προσωπικὸ του συμφέρον πολλές φορές ὑπερτερούσε του κοινοῦ δικαίου.

Ἐνα ἀκόμη περιστατικὸ ἐνδεικτικὸ του περίεργου χαρακτήρα του ἔχω νὰ ἀναφέρω μέσα ἀπὸ την Οδύσεια. Ὁ Οδυσσέας μαζί με κάποιους συντρόφους τους βρίσκεται ἐγκλειστος στην σπηλιά του Πολύφημου. Ἡ ἀνθρωποφαγία του Κύκλωπα τους ἔχει ὅλους κατατρομάξει. Τότε ὁ Οδυσσέας συλλαμβάνει το σχέδιο της τυφλώσεως, που ὁμως για νὰ λειτουργήσει πρέπει νὰ μεθύσουν το υποψήφιο θύμα. Ἐτσι ὁ Οδυσσέας του προσφέρει κρασί. Ὁ Πολύφημος το βρῆκε ἰδιαίτερος γευστικὸ και ζητάει ἀπὸ τον Οδυσσέα νὰ του πει το ὄνομά του. Ὁ Οδυσσέας ὡς γνωστόν του λέει πως ὀνομάζεται «Οὔτις Κανένας». Τελικὰ ὁ Πολύφημος τυφλῶνεται, ὁ Οδυσσέας με τους ἐναπομείναντες συντρόφους του βγαίνουν ἀπὸ την σπηλιά κρυμμένοι στα παχιά πρόβατα, και φτάνουν ἐπιτέλους στο πλοῖο, ὅπου τους περιμένουν και οἱ υπόλοιποι σύντροφοί τους για νὰ ἀποπλεύσουν. Τώρα ὁ οἰοσδήποτε ἄνθρωπος θα εἶχε περάσει μία τέτοια φρικτὴ δοκιμασία στην σπηλιά ἐνός Κύκλωπα, ἀν ἦταν ἓνας συνηθισμένος χαρακτήρας, θα ἐμπαινε μέσα στο πλοῖο του και θα διέταζε νὰ κωπη-

λατήσουν όσο γίνεται πιο γρήγορα, ώστε να απομακρυνθούν απ' αυτό το νησί των ανθρωποφάγων, γιατί εκεί δεν ζούσε μόνος του ο Πολύφημος, αλλά και άλλοι επίσης επικίνδυνοι Κύκλωπες. Όμως εδώ έχουμε να κάνουμε μ' ένα ιδιόρρυθμο ανθρώπινο χαρακτήρα. Υπερήφανος, εκδικητικός και συχνά προκλητικός, συμπεριφέρεται και εδώ με τον ίδιο τρόπο. Δείτε τι αφηγείται ο ίδιος ο Οδυσσέας στην ραψωδία 'ι':

«Σαν ήμασταν όσο μακριά μπορεί η φωνή να φτάση,
τότε εγώ του Κύκλωπα πειραχτικά φωνάζω·
475 «Δέ σου 'ταν, Κύκλωπα, γραφτό, δειλού θνητού συντρόφους
να φας μες στη βαθειά σπηλιά με τόση αγριωσύνη.
Μόνε γραφτό 'ταν τα έργα σου τα μαύρα να σε βρούνε,
που δε φοβήθηκες, σκληρέ, στη στέγη σου τους ξένους
να φας, κι ο Δίας κι οι θεοί σου τα πλερώσαν τώρα.» Μετ. ό.π.

Αμέσως τότε ο Πολύφημος, αν και δεν έβλεπε, όμως καθοδηγούμενος από την φωνή του Οδυσσέα ξεκόλλησε ένα βράχο και το πέταξε προς τα εκεί, και λίγο έλειψε να βυθίσει το πλοίο. Δηλ. εν ολίγοις ο Οδυσσέας με την αυθάδειά του παρά λίγο να καταστρέψει ό,τι ο ίδιος καλό είχε με τόσο κόπο κάνει, και μαζί του να πάρει και τους συντρόφους του. Δεν βάζει όμως μυαλό· ο εγωισμός υπερνικά τώρα κάθε υπόλειμμα πρόνοιας, γι' αυτό ξαναφωνάζει πάλι στον Πολύφημο δίνοντάς του έτσι καλύτερα το στίγμα του πλοίου του. Η αντίδραση των υπολοίπων μέσα στο πλοίο ήταν δικαιολογημένη· δείτε τι του λένε, αλλά μάταια:

«Τέτοιον αγριάνθρωπο τί θες, καημένε, κι ερεθίζεις;
495 που μιά του μοναχή πετριά μας γύρισε το πλοίο
κατά στεριάς και λέγαμε πως ήρθε πια ο χαμός μας.
Κι ανίσως τότε άκουγε λαλιά για φωνητό μας,
κομμάτια θα μας έκανε κεφάλια και καράβι,
με κάποια του χοντρόπετρα· τόσο μακριά τις ρίχτει» Μετ. ό.π.

Και τότε ο Οδυσσέας ολοκληρώνει την ανοησία που του επέβαλε ο ατίθασος, πειρακτικός και εγωπαθής χαρακτήρας του:

500 «Είπαν, μα εγώ ο τρανόφυχος δεν ήθελα ν' ακούσω,
μόν' άλλη μιά του φώναξα με χολιασμένα σπλάχνα·
«Κύκλωπα, αν άνθρωπος θνητός κανένας σε ρωτήξη
πως έτυχε το μάτι σου κακοτυφλιά να πάθη,
τό 'χει τυφλώσει να τους πης ο κουρσευτής Δυσσέας,
505 του Λαέρτη ο γιός, που βρίσκεται στο Θιάκι η κατοικιά του» Μετ.ό.π.

Η συνέχεια είναι γνωστή: ο Πολύφημος έχοντας στα χέρια του την ταυτότητα του Οδυσσέα θα ενημερώσει πάραυτα τον πατέρα του Ποσειδώνα, κι εκείνος θα προετοιμάσει δυσάρεστες εκπλήξεις στην θάλασσα για εκείνον και τους συντρόφους του. Ο περίεργος αυτός χαρακτήρας του Οδυσσέα ήταν εκείνος που έβαλε σε περιπέτειες τον ίδιον και τους άλλους. Αν είχαν φύγει από το νησί χωρίς να πει αυτά που είπε, τίποτε δεν θα είχε συμβεί.

Ποιός είναι λοιπόν ο Οδυσσέας στην Οδύσεια; Σίγουρα δεν είναι ο Οδυσσέας της Ιλιάδας, και δεν πρέπει να είναι. Χωρίς να σημαίνει ότι στην Ιλιάδα είναι φορτωμένος ελαττώματα, σίγουρα εκεί τα αρνητικά στοιχεία του χαρακτήρα του είναι περίπου ισάριθμα με τα θετικά. Όμως εδώ πρέπει να προκαλέσει το 'έλεος' ακροατών, αλλά θεών, γιατί απ' αυτούς εξαρτάται η σωτηρία του. Γι' αυτό στην Οδύσεια είναι πιο ευαίσθητος απ' ό,τι στην Ιλιάδα. Μπορεί βέβαια πριν λίγο να είδαμε μερικά παραδείγματα αλαζονείας του ήρωα, αλλά αυτά τα εμφάνισα περισσότερο για να δείξω ότι ο χαρακτήρας του Αυτόλυκου τον ακολούθησε ακόμη και στην Οδύσεια, όπου ο Οδυσσέας είναι περισσότερο θύμα και λιγότερο θύτης. Βέβαια κάποιοι θεοί είναι θυμωμένοι μαζί του, κι είναι αυτοί που αναφέρθηκαν στα τέσσερα πρώτα χωρία: ο Δίας (α62), ο Ποσειδών

(ε339 & ε423) και Ήλιος (τ275). Η ευθύνης όμως εδώ του ήρωα είναι πολύ 'περιορισμένες'. Για τον θυμό του Ποσειδώνα ο Οδυσσέας φταίει όχι διότι τον προκάλεσε, αλλά γιατί δεν έκανε τίποτε για να τον αποφύγει. Όταν οι υπόλοιποι Κύκλωπες έξω από την σπηλιά του Πολύφημου, που φωνάζει από τους πόνους της τύφλωσης, του ζητούν να τους πει ποιός τον βλάπτει, εκείνος τους απαντά: «ὦ φίλοι, Οὔτις με κτείνει δόλῳ οὐδὲ βίηφιν, φίλοι μου, ὁ 'Κανέννας' με σκοπώνει με ἀπάτη, κι ὄχι με τὴν σωματικὴ του δύναμη, 1408». Και τότε εκείνοι θεωρώντας πως ο Πολύφημος έχασε τα λογικά του, του απαντούν:

410 «Κανέννας σα δε σ' ἄγγιξε και μόνος σου σαν εἶσαι,
κακό που ο Δίας ο τρανός σου στέλνει, δεν ξεφεύγεις.
Μόν' κάλεσε τον κύρη σου, το ρήγα Ποσειδώνα». Μετ. ό.π.

Όταν οι άλλοι Κύκλωπες απ' έξω απ' την σπηλιά λένε αυτά τα λόγια στον Πολύφημο, ο Οδυσσέας είναι μέσα και τ' ακούει. Άρα ήξερε ότι ο Πολύφημος ήταν γιος του Ποσειδώνα, ήξερε ότι λέγοντάς του όνομα και πατρώνυμο εκείνος θα ενημερώσει τον Ποσειδώνα, ήξερε ότι τον περιμένει ένα πολύμηνο ταξίδι σ' άγνωστες και επικίνδυνες θάλασσες, έως ότου φτάσουν όλοι μαζί στην Ιθάκη· κι όμως η έπαρση δεν τον σταμάτησε. Αυτό είναι το σφάλμα του. Το περιστατικό αυτό είναι επαληθεύει στο έπακρο και τις δυο ετυμολογίες του ονόματος «Όδυσσεύς»: πρώτον, ο «Όδυσσεύς» είναι αυτός που «προκάλεσε τον θυμό στους θεούς»· δεύτερον, επίσης «Όδυσσεύς» είναι κι αυτός που «θύμωσε τόσο πολύ με τον Πολύφημο», ώστε αγνόησε κάθε συνέπεια των πράξεών του προκειμένου να ικανοποιήσει τον θυμό του. Όταν λοιπόν ο Αυτόλυκος ήθελε να τον ονοματίσουν «Όδυσσέα» διότι ο ίδιος ήταν «όδυσσάμενος πολλοῖσι ἀνδράσιν ἡδὲ γυναιξίν», ήθελε να μεταδώσει τον παρορμητικό του χαρακτήρα στον εγγονό του· και το κατόρθωσε.

Όσον αφορά τον θυμό του θεού Ήλιου, αυτόν τον προκάλεσε η σφαγή των βοδιών του στο νησί της Θρηνακίας. Όμως ούτε κι εδώ φταίει ο Οδυσσέας· έκανε ό,τι μπορούσε για να αποφευχθεί: πρότεινε να μην αγκυροβολήσουν στο νησί και να συνεχίσουν το ταξίδι τους (μ271-274), κι όταν ο Ευρύλοχος αρνήθηκε να υπακούσει, έβαλε όλους να ορκιστούν πως δεν θα πειράξουν τα βόδια (μ297-3001)· για την επί μακρόν παραμονή τους στην Θρηνακία δεν έφταιγε ο ίδιος, αλλά οι καιρικές συνθήκες και η θαλασσοταραχή, για την οποία η ευθύνη ανήκε στον Δία (*ανεμοζάλη σήκωσε ὁ Δίας ο συννεφάρης, κι ἄγρια φουρτούνα ξέσπασε, που τύλιγε με νέφρια στεριές μαζί και πέλαγα, και μαύρισε ο αἰθέρας, μ312-315. Μετ.ό.π.*)· διαχειρίστηκε με σύνεση και αυτοσυγκράτηση τον επισιτισμό τους όλες τις μέρες της θαλασσοταραχής προτείνοντάς τους να εξαντλήσουν τα αποθέματα τροφίμων του караβιού τους (μ316-323)· δεν φταίει αυτός ούτε οι σύντροφοί του για την επί ένα μήνα καθυστέρησή τους στο νησί του Ηλίου, αφού «*ἀνέπαυος Νοτιάς φρυσούσε ὅλο το μήνα κι ἀπὸ Σιρόκο και Νοτιά καιρός δε φύσαγε ἄλλος, μ325-326, Μετ. ό.π.*»· όταν τα αποθέματα τροφίμων του караβιού τους σώθηκαν, προσευχήθηκε στους θεούς να τους βοηθήσουν να αποπλεύσουν (μ333-337), όμως εκείνοι αντί για να του δώσουν αυτά που ζήτησε «*στα ματόφυλλα γλυκά μου χύσαν ὕπνο, μ338. Μετ. ό.π.*»· και τότε βρήκε την ευκαιρία ο Ευρύλοχος να πείσει τους υπόλοιπους να σφάξουν τα βόδια του Ηλίου για να αντιμετωπίσουν την πείνα τους (μ339-351). Ο ποιητής της Οδυσσέας έκανε τον Οδυσσέα περισσότερο προσεκτικό, πιο προσγειωμένο στην πραγματικότητα και στις ανάγκες του συγκεκριμένου έπους. Όμως δεν μπορούσε να αποκρύψει τα πάντα· δυο – τρεις περιπτώσεις που θυμίζουν τον γνωστό Οδυσσέα της Ιλιάδας του ξέφυγαν.

Για να επιστρέψουμε στο αρχικό ερώτημα: ποιά από τις δυο ετυμολογίες του ονόματος του Οδυσσέας μας προτείνει η Οδύσεια; την πρώτη των τεσσάρων πρώτων χωρίων, σύμφωνα με τα οποία «Όδυσσεύς : *αυτός με τον οποίον θυμώνουν οι άλλοι*»; ή την δεύτερη που του επεφύλαξε ο Αυτόλυκος, ο παππούς του, λέγοντας «Όδυσσεύς... *όδυσσάμενος πολλοῖσι ἀνδράσιν ἡδὲ γυναιξίν : αυτός που θυμώνει με πολλούς άνδρες και γυναίκες*»; Η απάντηση είναι: 'και τις δυο'. Ο Οδυσσέας 'κάνει τους άλλους θυμώνουν' μαζί του, γιατί αυτός είναι ο χαρακτήρας του, έχει ελαττώματα που ενοχλούν, αλλά και προτερήματα που δημιουργούν στους άλλους την ζήλεια. Συγχρόνως όμως ο Οδυσσέας πολύ εύκολα 'θυμώνει με τους άλλους', σαν τον Αυτόλυκο, γιατί έβαζε πάνω απ' όλα την ικανοποίηση του θυμού του.